

بررسی تطبیقی تقیه

در آرای شیخ انصاری و امام خمینی (س)

www.ketabir

ذبیح الله اوحدی

سرشناسه: اوحدی، ذبیح‌الله

عنوان و نام: زنده‌آورد: بررسی تطبیقی تقیه در آرای شیخ انصاری و امام خمینی (س) / ذبیح‌الله اوحدی.
مشخصات نشر: تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، مؤسسه چاپ و نشر عروج، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری: ز. ۱۲۷ ص.

شابک: 978 - 964 - 212 - 159 - 5 ISBN:

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: کتابخانه: ص. ۱۲۷-۱۲۱؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع: ۱. خمینی، روح‌الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۲۷۹-۱۳۶۸. --
نظریه درباره تقیه. ۲. انصاری، مرتضی بن محمدامین، ۱۲۱۴-۱۲۸۱ق. -- نظریه درباره تقیه. ۳. تقیه.
شناسه اثر ده: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س) دفتر قم. مؤسسه چاپ و نشر عروج.

رده‌بندی کنگره: ۲ ب ۸۳ الف ۵/ ۲۲۶ BP

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷ / ۴۶۸

شماره کتابشناسی ملی: ۲۲۵۰۹۸۹

کد / م ۲۷ / ۴

مؤسسه چاپ و نشر عروج

بررسی تطبیقی تقیه در آرای شیخ انصاری و امام خمینی (س)

نویسنده: ذبیح‌الله اوحدی

ناشر: چاپ و نشر عروج (وابسته به مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س))

چاپ اول: ۱۳۹۰

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۲۶۰۰ تومان

• خیابان انقلاب، بین ۱۲ فروردین و فروردازی، فروشگاه مرکزی، تلفن: ۲۸۷۳-۶۶۲۰ دورنگار: ۶۶۲۰۰۹۱۵

• خیابان انقلاب، تقاطع حافظ، فروشگاه شماره ۱، تلفن: ۶۶۷۰۱۲۹۷

• مراکز پخش: خیابان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهدای زائران مرمری، فروشگاه شماره ۲، تلفن: ۶۶۹۵۵۷۳۷

• حرم مطهر حضرت امام خمینی (س) ضلع شمالی، فروشگاه شماره ۳، تلفن: ۵۵۲۰۳۸۰۱

• کلبه سایندهای فروش در استانها

نشانی الکترونیکی: pub@imam-khomeini.ir

فهرست مطالب

ا	مقدمه ناشر.....
ج	مقدمه مؤلف.....

فصل اول: کلیات

۳	تعریف تقيه.....
۳	الف) معنای لغوی تقيه.....
۴	ب) معنای اصطلاحی تقيه.....
۷	تاریخچه تقيه.....
۷	الف) تقيه قبل از اسلام.....
۹	ب) تاریخ تقيه در اسلام.....
۱۱	فلسفه تشریع تقيه در اسلام.....

فصل دوم: نسبت تقيه با دیگر مقولات فقهی

۲۱	تقيه و نفاق.....
۲۶	تقيه و مداهنه.....
۲۸	تقيه و امر به معروف و نهی از منکر.....
۳۳	تقيه و توريه.....
۳۵	تقيه، اكراه و اضطرار.....

فصل سوم: منابع و مصادر تشریع و تجویز تقيه

۴۱	قرآن کریم.....
۵۰	احادیث و روایات.....

عقل ۵۲

فصل چهارم: تقیه از دیدگاه شیخ انصاری رحمه الله و امام خمینی رحمه الله

- تعریف تقیه از منظر شیخ انصاری رحمه الله و امام خمینی رحمه الله ۵۹
- الف) تعریف تقیه از منظر شیخ مرتضی انصاری رحمه الله ۵۹
- ب) تعریف تقیه از منظر حضرت امام خمینی رحمه الله ۶۱
- اقسام تقیه ۶۱
- الف) تقیه به اعتبار احکام خمسہ تکلیفیه ۶۱
- ب) تقیه به اعتبار ارکان ثلاثه ۷۴
- ج) تقیه به اعتبار ذات و نفس آن ۷۵
- مقصود از خوف در تقیه، شخصی است یا نوعی؟ ۹۹
- الف) دیدگاه شیخ مرتضی انصاری رحمه الله ۱۰۰
- ب) دیدگاه امام خمینی رحمه الله ۱۰۱
- آیا در تقیه، قید عدم مندوحه شرط است؟ ۱۰۲
- الف) دیدگاه شیخ مرتضی انصاری رحمه الله ۱۰۳
- ب) دیدگاه حضرت امام خمینی رحمه الله ۱۰۴
- آیا در تقیه، اعاده و قضای عمل واقعی واجب است؟ ۱۰۶
- الف) دیدگاه شیخ مرتضی انصاری رحمه الله ۱۰۷
- ب) دیدگاه حضرت امام خمینی رحمه الله ۱۰۸
- آیا ترک تقیه باعث بطلان و فساد عمل می‌شود؟ ۱۱۰
- الف) دیدگاه شیخ مرتضی انصاری رحمه الله ۱۱۱
- ب) دیدگاه حضرت امام خمینی رحمه الله ۱۱۱
- سیره عملی امام خمینی رحمه الله در تقیه ۱۱۳
- کتاب‌نامه ۱۲۱

مقدمه فاشر

پیروان مکتب اهل بیت و شیعیان انمه اطهار علیهم السلام در میان فرق و مذاهب اسلامی از ویژگی منحصر به فردی برخوردارند که دیگران از آن محروم می باشند؛ یعنی تمسک به ثقلین یا همان پیروی از کتاب و عترت. پیروی از هدایت های ثقلین، آثار و برکات خود را در عرصه های گوناگون فکری و فعالیت های اجتماعی شیعیان داشته و دارد.

از جمله تعالیم اعتقادی، فقهی و اجتماعی شیعی مسئله «تقیّه» می باشد که در جای خود یک امر عقلی و عقلایی و با خاستگاه قرآنی و سنت نبوی است. انمه معصومین علیهم السلام با رهبری الهی خود شیعیان را که اقلیتی در جوامع اسلامی بودند، به رغم شداید و مظالم بی حد و حصر حکومت های ستم پیشه، نه تنها حفظ کردند که ریشه دارتر، وسیع تر و پر برگ و بارتر نمودند. امامان معصوم علیهم السلام با بهره گیری فرصت هایی که پیش آمد، در جهادی مستمر و فراگیر، ناب ترین اعتقادات اسلامی را به شیعیان تعلیم دادند و علاوه بر توانمندسازی آنان در عرصه کلام و اعتقادات، فقه غنی اسلامی را برای آنها - بلکه برای همه مسلمانان و

ب ❁ بررسی تطبیقی تقیه در آثار شیخ انصاری و امام خمینی(س)

جهانیان - تشریح، و اخلاق و آداب صحیح اسلامی را تبیین کردند. ایشان در برابر کینه‌توزی‌ها و زشتی‌های فکری و عملی دشمنان قرآن و عترت، معارف و احکام ثقلین برجای مانده از پیامبر اکرم ﷺ را هرچه درخشان‌تر و پرجاذبه‌تر برای بشریت عرضه کردند.

در این بین، «تقیّه» در تاریخ سیاسی - اجتماعی حیات شیعی نقش بسزایی داشته، و بحث و گفت‌وگوهای پردامنه‌ای را به خود اختصاص داده است؛ موضوعی که همواره مورد اهتمام متکلمان و فقهای شیعه بوده و میراث علمی عظیمی را به یادگار گذاشته است.

از میان فقههای بزرگ در اعصار اخیر، شیخ اعظم انصاری رحمته الله علیه و امام خمینی(س) در رساله‌هایی جداگانه به کندوکاو درباره آن پرداخته‌اند؛ به‌ویژه امام خمینی(س) که در دوره‌های مختلف زندگی سیاسی - اجتماعی خود و نیز با نگاهی جهانی - به‌ویژه به لحاظ کنگره جهانی حج - به مسئله تقیه اهتمام خاص داشته‌اند.

تحقیق حاضر که توسط جناب آقای دبیح الله اوحدی به رشته تحریر درآمده، به بررسی مسئله تقیه از منظر این دو فقیه بزرگ شیعی پرداخته است. مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س) - دفتر قم ضمن تقدیر از محقق گرامی، این پژوهش را تقدیم خوانندگان خود می‌کند.

مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(س) - دفتر قم

مقدمه مؤلف

چه قبل و چه بعد از ظهور اسلام، همواره اقلیت‌هایی بوده و هستند که تحت فشار و اختناق اکثریت حاکم قرار دارند و جهت حفظ هویت و ادامه زندگی‌شان چاره‌ای جز مدارا و همسویی ظاهری با گروه حاکم ندارند؛ چرا که در غیر این صورت، مکتبشان نابود و آرمانشان نیز فراموش خواهد شد. و بر این اساس، مجبورند مانند منش همه ملل جهان عمل کنند که این خود، یک «تاکتیک عمومی» و یک شیوه معقول و معمول در جهت حفاظت از هر نوع ضرر و خطری بوده و می‌باشد.

شیعه نیز از اقلیت‌هایی بوده که همواره - چه در زمان بنی‌امیه و چه در زمان بنی‌عباس و بعد از آن - تحت آزار، اذیت، قتل، حبس و محرومیت گروه حاکم بوده است تا جایی که در برخی از زمان‌ها اگر کسی متهم به تشیع می‌گردید، از لیست بیت‌المال، حذف و از حقوق اجتماعی محروم می‌شد و در صورت ثبوت تشیع و ایستادگی‌اش در برابر حاکم جائز، می‌بایست به مانند رشید هجری، حجر بن عدی، میثم تمار، زید بن علی، عمرو بن حمق خزاعی، کمیل بن زیاد نخعی و ابن

د ❁ بررسی تطبیقی تقیه در آثار شیخ انصاری و امام خمینی(س)

سکیت به وضع فجیعی کشته و جنازه‌شان سال‌ها به دار آویخته و سرانجام خاکسترش به باد و دریا سپرده می‌شد!

از این رو برای جلوگیری از این شکنجه‌ها، پیشوایان شیعه با پیروی از تعلیمات قرآن و سنت، به پیروان خود، دستور داده‌اند که هرگاه در جامعه اسلامی چنین شرایطی حاکم باشد و شیعیان نتوانند آزادانه عقاید خود را ابراز و به تکالیف خود عمل کنند، زیر سپر «تقیه»، خود و آرمایشان را حفظ کنند؛ وگرنه گویا بی‌جهت خود را به هلاکت افکنده‌اند!

این دستور چنان‌که خواهیم دید، با آن که سابقه قرآنی دارد و در سنت نبوی نیز به آن تأکید شده، وسیله و ابزار برخی از فرقه‌های ساخته و پرداخته، استعمار، نظیر «وهابی‌ها» گشته، که آن را جزء منقصت شیعه به حساب آورده‌اند؛ و آن را بدعتی می‌دانند که شیعه پدید آورده، در صورتی که «تقیه» حقیقتی است که جمعی بر آنند و این نیز ظلم دیگری بر شیعه است.

تشیع در طول تاریخ با مظلومیت همیشگی و در عین حال با حفظ اقتدار معنوی خود دارای عقاید و احکام جامع و فراگیر و متناسب با زمان بوده است. این آراء و اندیشه‌ها مستند به کتاب خداوند، سنت پیامبر عظیم‌الشان ﷺ، ائمه علیهم‌السلام، عقل و اجماع است که در اعصار و امصار مختلف بر این باورها پای فشرده و افتخار کرده است.

یکی از این اصول که از قواعد فقهی - سیاسی مسلمانان به حساب می‌آید «تقیه» است که طبق روایات، طریق و روشی مناسب و سودمند

برای حفظ دین و دینداری است. به زبان ساده، تقیه انکار لفظی یا عملی برخی از باورها و عقاید به منظور ایجاب اموری مهم‌تر یا دفع و سلب هر ضرری است. این اصل دینی که عقل نیز به جواز و مشروعیت آن صحه گذاشته و آن را تأیید و امضا نموده است؛ برای حفظ و صیانت از اسلام، دماء مسلمین، مکتب اسلام و جلوگیری از گسستگی و تفرقه و نابودی تشریع شده است.

حضرت امام خمینی علیه السلام و شیخ انصاری رحمتهما الله هر کدام با تأسی به سیره انبیا و ائمه علیهم السلام و سلف صالح و بر اساس اجتهاد پویا و با تکیه بر دو عنصر زمان و مکان، تقیه را آن‌چنان که در اغلب رساله‌ها و کتب فقهی به مسائل خوف و کتمان و اکراه محدود شده بود به شکلی روشن‌تر و متناسب با مقتضیات روز زمان با همه ابعاد و اقسامش، تحریر و ارائه نموده‌اند.

متأسفانه در مواردی، بدون توجه به جایگاه والای این اصل مسلم اسلامی، برخی از پیروان متعصب و سطحی‌نگر مذاهب مختلف، این موضوع را حربه‌ای جهت تبلیغات منفی علیه شیعه به منظور ایجاد تفرقه بین مسلمانان قرار داده‌اند و نسبت دادن شیعه به نفاق و پلیدی را نقطه امتیاز و قوت مذهب خودشان معرفی کرده‌اند؛ غافل از اینکه آن‌ها نیز در بستر زمان، خودآگاه یا ناخودآگاه به تقیه عمل می‌کرده‌اند و در آثار و منابعشان به مشروعیت آن حکم کرده‌اند که این در سیره عملی آن‌ها فراوان مشهود است.

مخالفان این مسئله عمدتاً از میان اهل سنت می‌باشند که آن را از

و ❁ بررسی تطبیقی تقیه در آثار شیخ انصاری و امام خمینی(س)

ویژگی‌های مذهب تشیع دانسته‌اند؛ غافل از آنکه خود به آن عقیده داشته و دانشمندان آنان نظریات مفصلی در باب تقیه ایراد کرده‌اند.

در مقابل، شیعیان آن را اصلی قرآنی و عقلایی می‌دانند. علمای شیعه پس از فراغت از اثبات اصل آن، به بررسی ابعاد مختلف و به خصوص بعد فقهی آن در مورد اعمال مکلفین که در موارد تقیه از آن‌ها سر می‌زنند پرداخته‌اند. چنان که رساله‌های فراوانی در طول تاریخ شیعه در این زمینه نگارش شده است، از جمله: رساله فی التقیه توسط شیخ مرتضی انصاری رحمه الله و الرسائل (رساله تقیه) حضرت امام خمینی رحمه الله.

اینکه آیا تقیه در عصر معصومین علیهم السلام وجود داشته یا نه و یا اینکه جناب شیخ مرتضی انصاری رحمه الله و امام خمینی رحمه الله مهر تأیید بر ثبوت حکمت تقیه زده‌اند یا نه و یا در صورت امضای آن از نظر علمای بزرگوار، احکام، ماهیت، جایگاه و رتبه تقیه، مخصوصاً تقیه مداراتی چه مسیری را طی می‌کند، از مهم‌ترین سؤالاتی هستند که در این کتاب به آن‌ها پاسخ داده می‌شود.

مسئله تقیه در طول تاریخ مورد توجه دانشمندان شیعه و سنی بوده است و در این باره نوشته‌هایی به صورت مستقل و مندرج در کتب مختلف، از سوی آنان دیده می‌شود.

تبیین علمی و روشن کردن ابعاد اساسی این اصل اختلافی بین مذاهب اسلامی و اثبات آن از ادله چهارگانه و تشریح مباحث و شاخه‌های تقیه از دو منظر متفاوت (شیخ مرتضی انصاری رحمه الله و حضرت امام خمینی رحمه الله) مهم‌ترین هدف این پژوهش است.

مقدمه مؤلف ❀ ز

از آنجا که امروزه در باب مسئله حج اختلاف‌های زیادی پیرامون امنیت روانی و دینی حجاج شایع گشته و با توجه به اینکه حفظ جان و دفع خطر احتمالی عقلاً واجب است، ضروری به نظر می‌رسد تحقیقی در این راستا صورت پذیرد تا برخی راهکارها و چاره‌اندیشی‌ها در جهت رفع ضرر نمایان شود.

علی‌رغم دیدگاه‌های نوپیدا و نوظهور حضرت امام خمینی علیه السلام در مسئله تقیه، بالاخص تقیه مداراتی، تحقیق پیش رو می‌تواند کمک حال روحانیت محترم کاروان‌ها، همچنین قابل استفاده در مسائل اجتماعی و سیاسی روز زمان باشد.

در پایان بر خود لازم می‌دانم از تمامی کسانی که در طول نگارش این کتاب، حقیر را در هر چه بهتر شدن آن یاری رساندند به ویژه زحمات دوستانم، آقایان سید محسن حسینی و مهدی طالع زاری تشکر و قدردانی نمایم.